

DOI: 10.55643/fcaptr.1.48.2023.3982

Ольга Василевська-Смаглюк
аспірантка, Національна академія
статистики, обліку та аудиту, Київ,
Україна;
ORCID: 0000-0001-6323-7599

Надія Гура
д.е.н., професор кафедри обліку та
аудиту, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна;
ORCID: 0000-0002-3991-5350

Іван Дерун
к.е.н., доцент кафедри обліку та
аудиту, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна;
e-mail: derun@knu.ua
ORCID: 0000-0003-0114-4746
(Corresponding author)

Володимир Шевчук
д.е.н., професор кафедри обліку,
аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту, Київ, Україна;
ORCID: 0000-0001-9486-4042

Received: 08/02/2023

Accepted: 15/02/2023

Published: 28/02/2023

© Copyright
2022 by the author(s)

This is an Open Access article
distributed under the terms of the
[Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВОЄННИЙ ЧАС ТА В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

АНОТАЦІЯ

Зовнішні загрози (російсько-українська війна, зміни клімату на планеті, наслідки пандемії COVID-19) та внутрішні чинники (брак фінансування, неефективне використання коштів, неузгодженість повноважень виконавчої влади на різних рівнях) призводять до незбалансованого ухвалення бюджетних рішень на рівні територіальних громад в Україні. Велику роль у подоланні таких вузьких місць відіграє переосмислення функцій бухгалтерського обліку та контролю. Мета дослідження полягає в пошуку нових концептуальних підходів, які дозволять покращити ефективність роботи органів місцевого самоврядування на основі забезпечення управління територіальною громадою повною, точною та оперативною інформацією. У статті проаналізовано публікації за 1946-2022 рр. з наукометричної бази даних SCOPUS за допомогою VOSviewer, використано методи контент-аналізу та кластеризації. Крім того, у статті використано низку методів наукового пізнання: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, системний метод, аналогії. Авторами визначені проблеми та кроки, які здійснюють органи місцевого самоврядування у воєнний час на місцевому рівні, пов'язані з місцевими бюджетами. З'ясований вплив природничих чинників, сталого розвитку, бухгалтерського обліку та контролю на забезпечення керованості бюджетів територіальних громад. У статті запропоновано новий концептуальний підхід щодо організації бюджетного процесу територіальних громад, який базується на концепції STEM. Для її практичної реалізації рекомендується застосувати концепт «розумного міста». Авторами визначено основні плюси та застереження щодо його реалізації в Україні. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості покращити ведення бухгалтерського обліку та здійснення державного контролю бюджетів територіальних громад.

Ключові слова: децентралізація, місцевий бюджет, «розумне місто», територіальна громада, STEM

JEL Класифікація: H72, H83, M40, M48

ВСТУП

Російсько-українська війна жорстко випробовує спроможність громадян України через бюджети громад відстоювати обороноздатність, самозабезпечення та розвиток територій. Тож актуальна для світового співтовариства проблематика управління територіальними громадами стає дедалі важливішою й для України – від часу проголошення її незалежності аж донині. В умовах воєнного часу держава й суспільство продовжують осмислювати роль територіальних громад та місцевого самоврядування для забезпечення життєдіяльності й суспільно-господарського розвитку країни. Оскільки йдеться насамперед про осмислення природничих засад як сучасної еколого-економічної основи самоврядування, то продовжує зростати значущість обліку й контролю та інших функцій фактографічного забезпечення керованості бюджетів територіальних громад.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Висвітлення цих проблем у міжнародному науковому просторі є не надто поширеним. Зокрема при формулюванні запиту "local budget*" у міжнародній наукометричній базі SCOPUS за назвою, анотацією та ключовими словами було знайдено 672 статті за період із 1946 по 2023 р. Динаміку сформованої вибірки подано на Рис. 1.

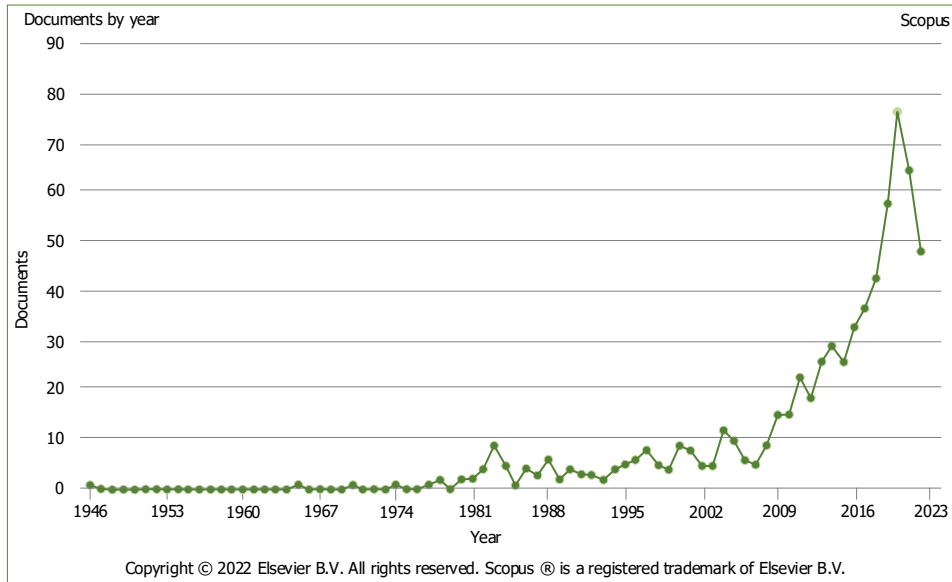

Рис 1. Динаміка кількості публікацій за тематикою місцевих бюджетів у наукометричній базі SCOPUS за 1946-2023 рр. Примітка: вибірку сформовано 9 грудня 2022 року. У 2023 р. потрапили ті статті в базі, який мали статус «у друці». (Джерело: за даними бази SCOPUS)

Наведені дані свідчать, що перші зрушення в дослідженні місцевих бюджетів простежуються з початку 80-х років ХХ ст. Від початку 1990-х років до 2020 року спостерігалась тенденція підвищення кількості наукових публікацій у цій царині, що збіглося в часі зі зростанням значущості місцевої влади в глобальних економічних відносинах. При цьому за 2020 рік у базі SCOPUS було представлено 77 статей. Із поширенням пандемії COVID-19, торговими війнами між США та КНР, початком енергетичної кризи, спричиненої повномасштабним уторгненням РФ в Україну, цей напрям утратив свої позиції. Цитованість статей у базі даних SCOPUS за тематикою місцевих бюджетів є невисокою, що засвідчують дані ранжованості досліджуваної вибірки. Крім того, статті, які враховують економічні аспекти на місцевому рівні, є також досить специфічними за тематикою дослідження. Ураховуючи застосування контент-аналізу обраної вибірки, у Табл. 1 представлено дані про десять найбільш цитованих публікацій у базі даних SCOPUS із досліджуваної тематики.

Таблиця 1. Найбільш цитовані статті в наукометричній базі даних SCOPUS, присвячені тематиці місцевих бюджетів. (Джерело: складено авторами за даними бази SCOPUS)

№	Назва статті	Автори	Рік випуску	Джерело	Кількість цитувань на 09.12.2022р.
1.	Fiscal decentralization, political centralization, and land urbanization in China	He C., Zhou Y., Huang Z.	2016	Urban Geography, 37 (3), pp. 436-457	104
2.	Is it 'worthwhile' to continue treating patients with a prolonged stay (>14 days) in the ICU? An economic evaluation	Heyland D. K., Konopad E., Noseworthy T. W., Johnston R., Gafni A.	1998	Chest, 114 (1), pp. 192-198	93
3.	Output fluctuation and fiscal policy: U.S. State and Local Governments 1978-1994	Sorensen B. E., Wu L., Yosha O.	2001	European Economic Review, 45 (7), pp. 1271-1310	82
4.	Testing the tax mimicking versus expenditure spill-over hypotheses using English data	Revelli F.	2002	Applied Economics, 34 (14), pp. 1723-1731	73
5.	The effects of party competition on budget outcomes: Empirical evidence from local governments in Spain	Solé-Ollé A.	2006	Public Choice, 126 (1-2), pp. 145-176	71

(продовження на наступній сторінці)

Таблиця 1. Продовження

№	Назва статті	Автори	Рік випуску	Джерело	Кількість цитувань на 09.12.2022р.
6.	Can Indonesia decentralise successfully? Plans, problems and prospects	Alm J., Aten R.H., Bahl R.	2001	Bulletin of Indonesian Economic Studies, 37 (1), pp. 83-102	70
7.	Finders keepers: Forfeiture laws, policing incentives, and local budgets	Baicker K., Jacobson M.	2007	Journal of Public Economics, 91 (11-12), pp. 2113-2136	65
8.	Searching for a role for citizens in the budget process	Ebdon C., Franklin A.	2004	Public Budgeting and Finance, 24 (1), pp. 32-49	63
9.	Policy punctuations in Danish local budgeting	Mortensen P. B.	2005	Public Administration, 83 (4), pp. 931-950	55
10.	PBB in American Local Governments: It's More than a Management Tool	Ho A.T.-K.	2011	Public Administration Review, 71 (3), pp. 391-401	54

За результатами наведених у Табл. 1 статей можна простежити, що публікації, присвячені місцевим бюджетам, є вузькоспрямованими або досить широкими за темою дослідження. Зокрема три найбільш цитовані статті у Табл. 1 є вельми специфічними. Наприклад, Канфей Хе, Ю Доу та Джі Хуонг досліджують питання посилення обмеженості місцевих бюджетів через фіскальну децентралізацію в Китаї, тим самим це стимулює місцеву владу більш інтенсивно урбанізувати землю для стимулювання капіталовкладень та економічного зростання [1]. Вельми вузьконаправленим є емпіричне дослідження наукової групи професора Дарена Хейленда, результати якого свідчать про те, що довгострокове перебування пацієнтів у відділеннях інтенсивної терапії є ефективним засобом використання коштів місцевих лікарень та місцевих бюджетів, оскільки це рятує більше життів, що в подальшому збільшує коефіцієнт економічної ефективності за рахунок подальшої економічної активності колишніх пацієнтів [2]. Натомість, інше дослідження вивчає циклічність профіцитів місцевих бюджетів (на рівні штату) та федерального бюджету США [3]. Інші публікації також присвячені досить особливим темам дослідження: фіскальна мімікрія муніципальних бюджетів [4]; вимірювання ефективності програм, фінансованих за рахунок муніципалітетів [5]; політика економії місцевих бюджетів за рахунок законодавства, що регулює можливість конфіскації майна порушників, зокрема, при злочинах, пов'язаних із наркотиками, у власність місцевих відділків поліції [6]. Разом із тим, проблематика місцевих бюджетів містить і досить широкі теми досліджень: вплив жителів міст на формування та використання місцевих бюджетів [7], вплив політичної конкуренції на виборах та наповнення місцевих бюджетів [8] тощо.

Належить відзначити й те, що в найбільш цитованих статтях, присвячених проблематиці місцевих бюджетів, питанням бухгалтерського обліку та контролю не приділяється достатньої уваги. Результати бібліографічного аналізу ключових слів сформованої вибірки із 672 статей за допомогою програми VOSviewer на Рис. 2 також підтверджують цю тенденцію.

За результатами бібліографічного аналізу ключових слів, усі публікації можна розподілити на чотири кластери. Перший кластер (зелений), присвячений формуванню й використанню місцевих бюджетів для різних потреб та контролю використання видатків. Другий кластер (червоний) присвячений адмініструванню місцевих бюджетів, зокрема тенденціям та чинникам формування дохідної й витратної частин бюджету, місцю місцевих фінансів у державному управлінні тощо. Третій кластер (синій) присвячений більшою мірою соціальним аспектам місцевих фінансів, особливо охороні здоров'я на місцевому рівні. Четвертий кластер (жовтий) увібрав у себе пул публікацій, у яких застосовуються переважно економіко-соціологічні методи, які досліджують гендерну політику на місцевому рівні.

В українській науковій літературі питанням формування, обліку й контролю місцевих бюджетів приділяється увага протягом усього періоду реформування місцевого самоврядування. Зокрема дається аналіз статистичних показників виконання бюджетів і проблеми залежності від трансфертів із державних бюджетів, формування доходів і витрат місцевих бюджетів та органів місцевого самоврядування, ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах тощо [9; 10; 11; 12; 13]. При цьому варто зазначити, що найбільша увага приділяється проблемним питанням формування й виконання бюджетів та методиці обліку, при цьому питанням визначення нових концептуальних підходів до підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів та інформаційного забезпечення їхнього обліку та контролю увага майже не приділяється.

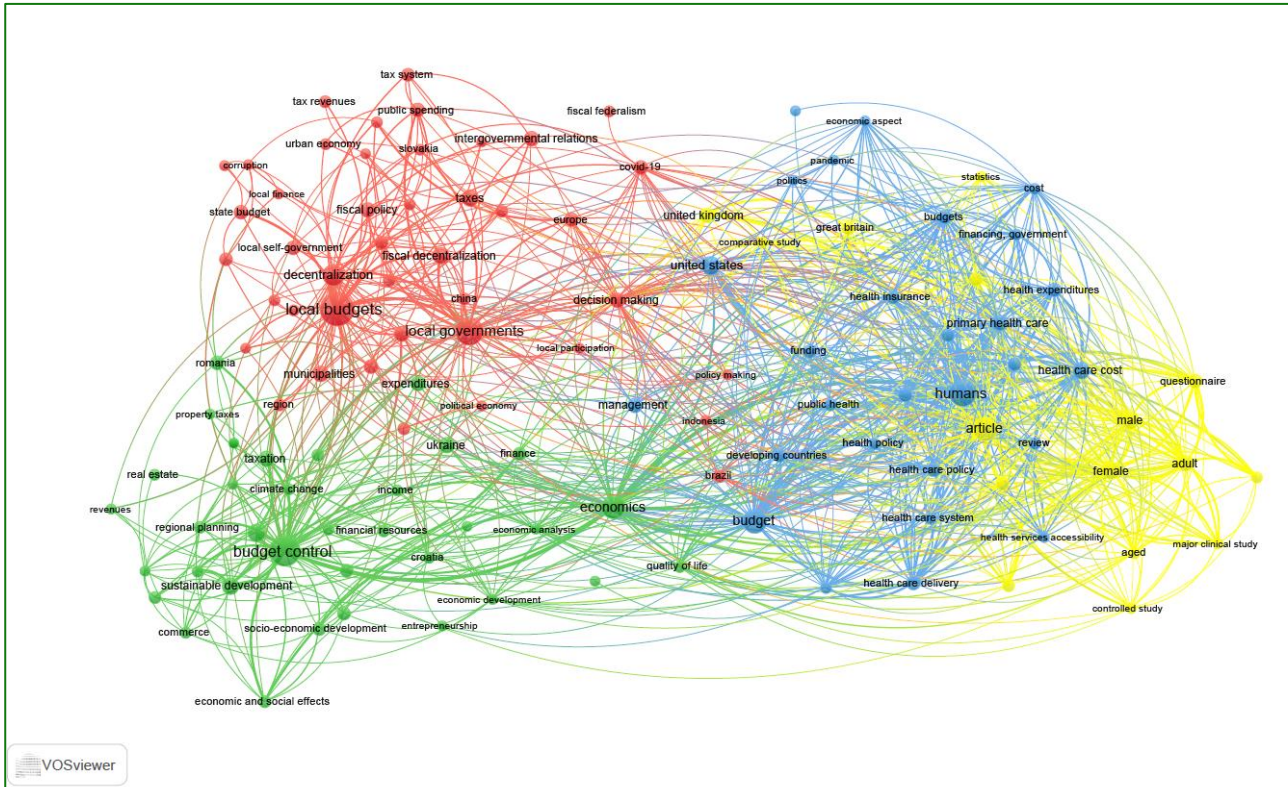

Рис. 2. Бібліографічний аналіз ключових слів наукових публікацій, присвячених місцевим бюджетам, у наукометричній базі SCOPUS. (Джерело: за даними бази SCOPUS та за допомогою програмного забезпечення VOSviewer)

Таким чином, усебічний аналіз іноземних наукових публікацій стосовно місцевих бюджетів виявив, що на сучасному етапі недостатньо уваги приділяється бухгалтерському обліку місцевих бюджетів, а також урахуванню проблем сталого розвитку, котрі належить вирішувати виключно на природничих засадах. Натомість в українській науковій літературі бракує нових концептуальних підходів до підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів та їхнього інформаційного забезпечення завдяки функціям обліку й контролю. Проблема стає ще гострішою для українських територіальних громад після імплементації реформи децентралізації, що ще більшою мірою зумовлюється необхідністю подолання наслідків війни, пандемії, зміни клімату та багаторічних невирішених соціальних питань на місцевому рівні.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Мета дослідження полягає у визначенні нових концептуальних підходів, покликаних вирішити проблеми обліку бюджетів територіальних громад в Україні, які спричинені рядом зовнішніх загроз та внутрішніх факторів, зокрема російсько-українською війною, світовою проблемою бідності та зміни клімату, браком фінансування, неузгодженістю повноважень між центральними виконавчими органами та місцевими органами самоврядування тощо. Для досягнення поставленої мети доцільно вирішити такі завдання:

- розкрити генезу реформи місцевого самоврядування, порядку формування бюджетів територіальних громад та їхньої структури;
- виявити проблеми, які наявні в організації формування й ухвалення бюджетних рішень на місцях, та заходи, які здійснюються державою для їх вирішення;
- з'ясувати вплив природничих засад та ідей сталого розвитку на забезпечення керованості бюджетів територіальних громад;
- визначити роль і взаємозв'язок функцій обліку, контролю, аналізу та регулювання в управлінні місцевими бюджетами;
- запропонувати нові концептуальні підходи реалізації функцій бухгалтерського обліку, контролю та аналізу, які слід базувати на реалізації природничих засад та концепції STEM, яку пропонується здійснювати за допомогою впровадження концепту «розумного міста».

МЕТОДИ

Для реалізації визначеної мети та поставлених завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, системний метод, аналогії, метод моделювання, кластерний метод, контент-аналіз тощо. Зокрема для аналізу літератури з обраної теми застосовано аналітичні можливості наукометричної бази SCOPUS та спеціалізоване програмне забезпечення VOSviewer для кластеризації та побудови бібліографічної карти наукових праць і їх кластеризації. При визначенні сучасного стану справ також використано метод аналогії. При визначенні проблем управління територіальними громадами та місцевими бюджетами застосовано методи індукції та дедукції. Натомість, для вирішення означеної низки проблем, пов'язаної з організацією бюджетного процесу в Україні в час воєнного стану та післявоєнної відбудови, використано системний метод та метод моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основні положення, які стосуються місцевого самоврядування в Україні, були розроблені та закріплені в 1996-1997 роках після ухвалення Конституції України (1996 р.) та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.). Саме тоді визначено правовий статус, обов'язки та відповідальність органів місцевого самоврядування, а також поняття комунальної власності як їхнього економічного базису. У той же час ці зміни не сприяли ефективному управлінню територіальними громадами, залишаючись залежними від органів виконавчої влади вищого рівня на правовому та економічному рівнях. Актуалізація проблематики управління територіальними громадами прискорилося з початком впровадження реформи децентралізації суспільно-господарського життя країни. За часом вона збіглася з поширенням ідей сталого розвитку у світі й в Україні.

Перебіг реформ свідчить, що децентралізація має полягати не тільки в передачі повноважень та додаткових економічних ресурсів органам місцевого самоврядування, але й у формуванні самостійного суб'єкта суспільно-економічного життя – територіальної громади. Маршрутною картою для формування траєкторії процесу децентралізації в Україні стала Концепція реформування місцевого самоврядування [14] та територіальної організації влади в Україні, яка передбачає невідкладні дії, що їх мають учинити державні органи влади, зокрема: провести адміністративно-територіальну реформу для оптимізації витрат на виконавчу функцію держави на місцях, здійснити фіскальну децентралізацію, розширити повноваження органів місцевого самоврядування тощо.

Основний декларативний посил реформи місцевого самоврядування, котра почала імплементуватися 2015 року, полягає у формуванні децентралізованого місцевого самоврядування, спрямованого на розширення повноважень в управлінській вертикалі, більшу фінансову незалежність у розпорядженні власними коштами для розвитку територіальної громади, що сприятиме сталому економічному розвитку всіх територіальних громад в Україні [15]. Таким чином, базисом економічного розвитку України стає територіальна громада (управлінська вертикаль «знизу догори», а не навпаки, як було раніше). 2020 року в результаті проведення адміністративно-територіальної реформи на території України сформовано 1469 укрупнених громад (включаючи 31 територіальну громаду на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей), що дозволило підвищити значимість і статус місцевих бюджетів як фінансово-економічної основи розвитку територіальних громад.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», під територіальною громадою слід розуміти певну сукупність жителів одного села, селища чи міста, які є окремими адміністративними одиницями або добровільним об'єднанням кількох сіл, селищ або міст із одним адміністративним центром (об'єднана територіальна громада) [16]. У тому ж законі зазначено, що до системи місцевого самоврядування включаються: територіальні громади; сільські, селищні та міські голови; сільські, селищні та міські ради; їхні виконавчі комітети.

Для безперебійного функціонування територіальної громади та її подальшого соціально-економічного розвитку кожного бюджетного року потрібно формувати бюджет територіальної громади. У Бюджетному кодексі України відсутнє визначення бюджету територіальної громади. Однак, у ст. 2 є визначення термінів «бюджет» та «бюджет місцевого самоврядування» [17]. Виходячи з цих дефініцій, бюджет територіальної громади слід визначати як план формування та використання фінансових ресурсів села, селища, міста або об'єднаної територіальної громади для забезпечення виконання завдань та функцій місцевого самоврядування в межах відповідної територіальної громади. Такий бюджет розробляється фінансовими відділами органів місцевого самоврядування, він повинен бути прийнятий до 25 грудня року, який передує плановому. Відповідно до ст. 20 Бюджетного кодексу України, бюджетний процес здійснюється за допомогою програмно-цільового методу, який має на меті розробку паспортів бюджетних програм, що формуються та затверджуються на основі вимог Міністерства фінансів України й інших профільних

органів центральної виконавчої влади [17]. Загальну схему процесу формування та затвердження бюджету територіальної громади відповідно до чинного законодавства наведено на Рис. 3.

Рис. 3. Процес складання та затвердження бюджету територіальних громад в Україні. (Джерело: складено авторами за даними [16; 17; 18; 19])

Бюджет територіальної громади містить інформацію про бюджетні доходи та бюджетні видатки, загальну структуру яких подано на Рис. 4. При цьому територіальні громади можуть вводити місцеві податки та збори, не заборонені Податковим кодексом України, на основі рішення про встановлення місцевих податків та зборів, яке повинно бути внесене до плану регуляторних актів. Крім того, до бюджету територіальної громади також включаються базова дотація з метою вирівнювання податкоспроможності такої територіальної громади або реверсна дотація, що розраховується на основі індексу платоспроможності відповідного бюджету. Важливою частиною бюджету територіальної

громади є освітні й інші додаткові дотації та субвенції, які надаються державним бюджетом для виконання функцій місцевого самоврядування.

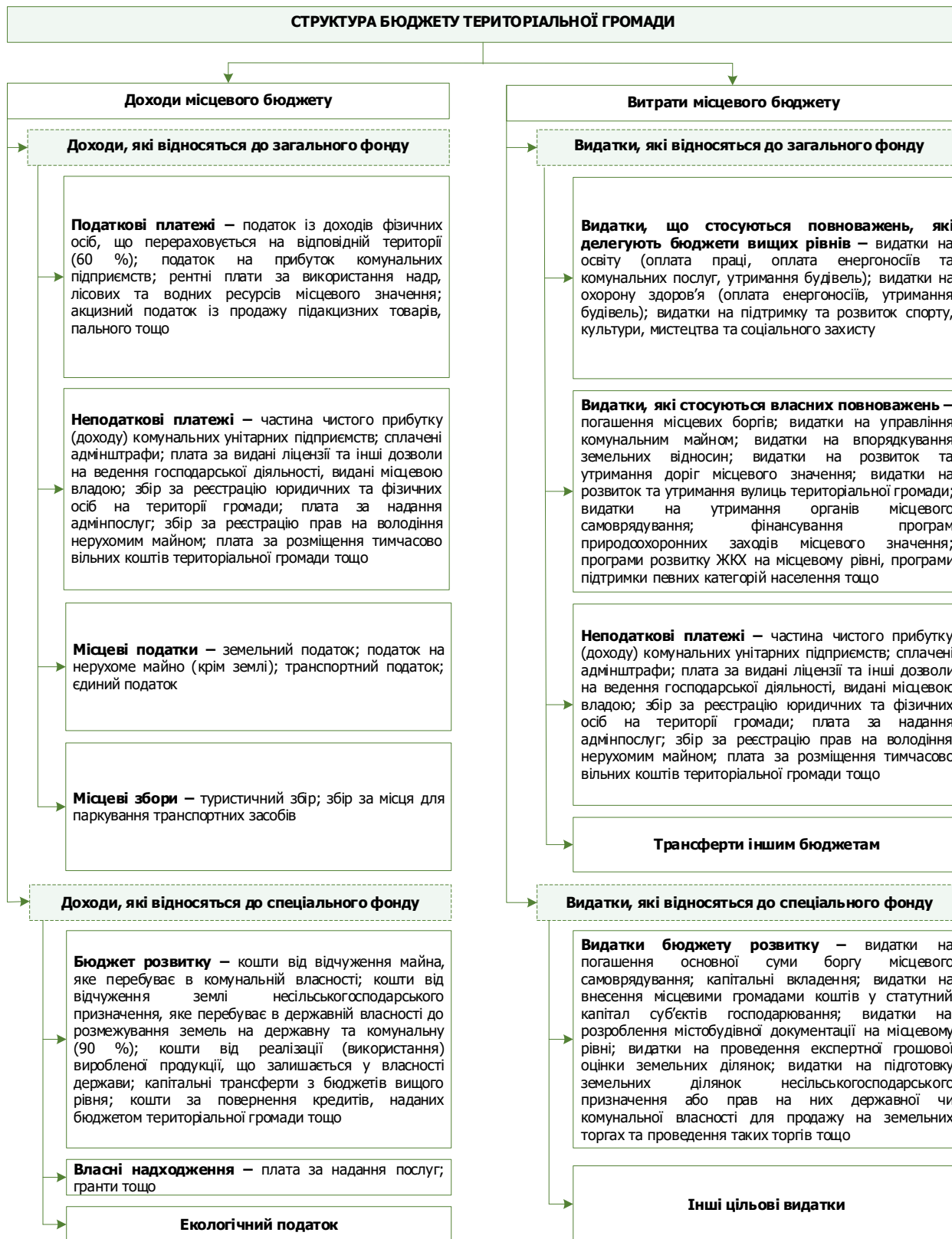

Рис. 4. Типова структура бюджету територіальної громади в Україні. (Джерело: складено авторами за даними [17; 18])

Зростання повноважень місцевого самоврядування призводить до значних позитивних результатів, зокрема в частині благоустрою, допомоги малозахищеним громадянам (продуктові пайки, санаторно-курортні путівки, лікування тощо).

Багато міст і сіл співпрацювали з Програмою розвитку ООН (ПРООН) за напрямами створення вуличних, домових, молодіжних органів самоврядування, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), удосконалення комунального обслуговування. Зокрема, на пропозицію ПРООН до невеликих міст за однією з програм відгукнулись 25 міст України, від яких вимагалися значні вкладення з місцевих бюджетів: ОСББ розробляли обґрунтування й кошторис на ремонт якоїсь частини будівлі (як правило, підвалу або горища) і оплачували 10 % вартості цього ремонту, а по 45 % відшкодовували ПРООН і місцева влада відповідно. Упродовж останніх років значну допомогу місцеві бюджети надають для здійснення заходів із підвищення енергоефективності житлових будинків, відшкодовуючи 30-70 % витрат на здійснення цих заходів (зовнішнє утеплення стін, заміна вікон, дверей, установа індивідуальних теплових пунктів).

Для здійснення всіх необхідних заходів щодо функціонування територіальних громад місцеві бюджети повинні мати достатні кошти, що істотно підвищує вимоги з одного боку до вдосконалення планування, а з іншого – до обліку та контролю бюджетів.

Виходячи з організаційних засад формування бюджетів територіальних громад та структури їхніх доходів і видатків, виникає низка проблем, що потребують вирішення. Так, попри реалізацію реформ децентралізації, місцеве самоврядування не в змозі повною мірою здійснити ефективне фінансування власних територіальних громад. Зокрема перерозподіл бюджетних коштів не полегшився, оскільки суми, які спрямовуються у вигляді бюджетних трансфертів із Державних бюджетів на рівень місцевих бюджетів, не є достатніми для реалізації функцій територіальних громад. Яскравим прикладом є зокрема освітні субвенції, урахувавши зменшення зокрема дошкільних, шкільних та середньо-професійних навчальних закладів на території всієї України. Це у свою чергу веде до іншої невирішеної проблеми – невідповідність потреб територіальних громад та соціально-економічних показників на макrorівні. Таким чином, фінансування органів місцевого самоврядування, делегованих державною владою, не вистачає для реалізації всіх покладених на них функцій у сфері соціального захисту, освіти, спорту, культури тощо. У зв'язку з отриманням додаткових джерел наповнення бюджетів територіальних громад з'явилася проблема використання територіальними громадами вивільнених коштів, які зазвичай не використовуються до кінця фінансового року. Крім того, важливою проблемою є також великі коливання наповненості дохідної частини бюджетів територіальних громад попри проведення паралельної реформи перегляду адміністративно-територіального устрою, що дозволила скоротити адміністративний апарат на місцях. Це у свою чергу призвело до більшого навантаження на виконавчі органи, які стали на чолі об'єднаних територіальних громад, що спричинило недосконалість вирівнювання бюджетних доходів та видатків територіальних громад за допомогою базових і реверсних дотацій, додаткових субвенцій тощо [20].

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року стало випробуванням для бюджетів територіальних громад щодо підтримки належного рівня функціонування органів місцевого самоврядування, подальшого розвитку територіальних громад та підтримки обороноздатності держави на місцях. У цьому контексті вищезазначені проблеми ще більше поглибились. Разом із тим потрібно віддати належне в тому, що органи центральної виконавчої та законодавчої влади здійснили ряд дій, які дозволили полегшити становище територіальних громад у виконанні власних бюджетів у 2022 році. Зокрема, для підтримки децентралізації в Україні за цей період було проведено:

- перерозподіл бюджетних коштів та надання додаткових кредитів за бюджетними програмами в межах загальних призначень головних розпорядників бюджетних коштів;
- перерозподіл бюджетних коштів Державного бюджету України до місцевих бюджетів (наприклад, можливість надходження залишків освітньої субвенції на інші цілі, зокрема на потреби цивільного населення чи фінансування оборони відповідної територіальної громади);
- збільшено видатки бюджетів розвитку за рахунок скорочення інших видатків за спрощеною процедурою без погодження постійної комісії відповідної територіальної громади;
- можливість перерозподілу бюджетних коштів між територіальними громадами без укладання окремого договору;
- мораторій на здійснення перевірок виконання місцевих бюджетів Державною аудиторською службою;
- можливість перевищення резервного фонду бюджету територіальної громади більш ніж на 1 % бюджетних видатків загального фонду;

- дозвіл на здійснення розпорядниками бюджетних коштів авансових платежів за товари, роботи, послуги, які здійснюються за рахунок видатків бюджету територіальної громади;
- можливість отримання компенсацій для бюджетів територіальних громад із резервного фонду Державного бюджету за сплату комунальних послуг будівель, які використовуються для внутрішньо переміщених осіб;
- можливість перерахування коштів із бюджетів територіальних громад на потреби територіальної оборони та Збройних Сил України;
- можливість затвердження кошторисів, асигнувань загального фонду бюджетів територіальних громад та планів використання бюджетних коштів керівниками й заступниками місцевих державних адміністрацій та виконавчих комітетів місцевих рад тощо [21].

Варто наголосити, що проблеми, які існують у місцевих фінансів роками, є стратегічними, у той час, як їх вирішення здійснюється на оперативному рівні й носить короткостроковий характер. Для вирішення вищезазначених хронічних проблем слід застосовувати нові підходи, в основі яких лежатимуть: комплексний підхід щодо функціонування територіальної громади як базисного суб'єкта суспільно-економічних відносин, цілі сталого розвитку, застосування сучасних інформаційних технологій для покращення комунікаційної функції, точного вимірювання ключових показників та можливості багатостороннього аналізу даних.

Зокрема, для обґрунтування та ухвалення рішень щодо управління бюджетами територіальних громад доцільною є побудова ефективної системи інформаційного забезпечення. Для цього пропонується вербальна модель, яка визначає місце бухгалтерського обліку та контролю як основоположних функцій управління в процесах формування й використання місцевих бюджетів. Зокрема у воєнний час значення цих функцій стає істотно вищим, ніж у мирний час. Ця модель повинна відображати прямі та зворотні потоки інформації, що забезпечують обґрунтування й ухвалення бюджетних рішень на місцевому рівні.

Функція контролю бюджетів територіальних громад полягає в порівнянні множини величин, які за своєю природою визначають лімітовані показники напрямів діяльності органів місцевого самоврядування, що має забезпечити досягнення визначених цілей. Таке порівняння величин має здійснюватися за допомогою норм контролю, які втілюються у фактичних величинах. Вимірами таких величин є кількісні та якісні параметри [22; 23].

Із точки зору бюджетного контролю цілепокладання є функцією забезпечення прямих інформаційних зв'язків. Цій функції притаманна системність, оскільки вона охоплює прогнозування, бізнес-планування, індикативне фінансове планування тощо. Також зв'язки між прямими інформаційними потоками в управлінні бюджетами місцевих громад забезпечуються за допомогою параметризації бюджетів, що дає можливість оптимізувати їх за допомогою ключових параметрів, які обмежують надмірні видатки. Зокрема у воєнний час прикладом таких параметрів може слугувати секвестр бюджетів територіальних громад. Для повноцінної реалізації функцій цілепокладання та параметризації бюджетів місцевих громад забезпечення загальної керованості бюджетного процесу слід реалізовувати через здійснення сукупності функцій обліку, контролю та аналізу.

Що стосується функції обліку в управлінні місцевими бюджетами, то вона виявляється у формуванні прямих інформаційних потоків та наданні даних, які призначаються для обґрунтування й ухвалення бюджетних рішень [24]. Натомість функція контролю передбачає запобігання відхилень від нормативно визначених параметрів та цільових показників бюджетів при ухваленні бюджетних рішень. Функція аналізу передбачає оцінювання ефективності виконання ухвалених рішень, а також опосередковано продовжує виконувати контрольну функцію за допомогою специфічних методів наукового пізнання.

Забезпечення зворотних потоків інформації здійснюється через функцію регулювання, яку пропонується розглядати як засіб керованості бюджетного процесу через коригування цільових орієнтирів та обмежувальних параметрів або пряме втручання в бюджетний процес із метою приведення у відповідність до визначених цільових орієнтирів і параметрів. Таким чином, забезпечення зв'язків між прямими та зворотними потоками інформації за допомогою реалізації цих функцій дозволить ефективніше обґрунтовувати й ухвалювати бюджетні рішення на місцях.

Концептуальним для подальшого розвитку бухгалтерського обліку, зокрема й обліку бюджетів територіальних громад, у досліджуваному контексті є природничий підхід, запропонований українськими мислителями С. Подолинським та М. Руденком.

За С. Подолинським як очільником світової плеяди подвижників екологічної економіки, слід доводити, що ноосферна місія управлінських функцій полягає в інтелектуальному сприянні примноженню енергетичного бюджету людства [25, с. 264]. Відповідно, екологічну економіку належить уважати теоретичною основою сучасного екологічного обліку.

Своєю чергою за М. Руденком, який довів, що «всі суспільні інститути й сама державність» формуються «у залежності від того, як ми розуміємо природу додаткової вартості», слід розвивати природничі засади інституційної парадигми бухгалтерського обліку й контролю. З огляду на доведений мислителем зворотний зв'язок, котрий указує, що «від того, як сформована держава, залежить існування або ... відсутність» абсолютної додаткової вартості, тобто енергії прогресу [26, с. 383], саме цю новітню категорію пропонується класти в основу формування доходної та видаткової складових бюджетів територіальних громад. Вона ж покликана бути й пріоритетним об'єктом обліку та контролю.

Для вирішення питань функціонування територіальних громад в умовах і воєнного стану, і післявоєнної відбудови управлінський процес на місцях повинен передбачати врахування цілей сталого розвитку та впровадження сучасних інформаційних технологій. Одним із підходів, за допомогою якого можна вирішити поставлені вище завдання, може слугувати освітньо-наукова концепція STEM, котра поєднує сучасні виклики суспільства та шляхи їх подолання.

Концепція STEM є своєрідним симбіозом методології й практики науки (science), застосування технологій (technology), інженерії (engineering) та математики (mathematics), які впроваджуються в освітній процес у всьому світі. Основоположними в прив'язуванні STEM до українських умов вважаємо природничі засади запровадження цієї концепції в чинну освітньо-наукову практику. Її імплементація стає дедалі необхіднішою в умовах невизначеності та обмеженості ресурсів, коли людство стикається з проблемами змін клімату на планеті, викликаних антропогенними факторами, що ведуть до великих збитків та світової рецесії; зростання нерівності між бідними та багатими не тільки в небагатих країнах, але й у країнах із розвинутою ринковою економікою; порушення прав людини тощо [27].

У сфері фінансування місцевого самоврядування одним із шляхів реалізації методологічної та теоретичної концепції STEM пропонується впровадження в управління територіальними громадами концепту «розумного міста» (smart city), особливо з огляду на те, що перші теоретичні проекти розумного міста розроблені в стінах університетів та наукових установ [28]. Цей підхід, як і вся концепція STEM, також ґрунтується на принципах сталого розвитку, що є вираженням науки як складового елемента STEM; застосуванні новітніх технологій у вирішенні технічних та комунікаційних проблем територіальних громад, які включають технологію й інженерію як частини STEM; формуванні й використанні ключових показників ефективності (KPI) як складової прикладної математики при їх запровадженні в бюджетний процес територіальних громад.

Доречно вказати на кілька основних підходів до визначення «розумного міста». Зокрема, професори Андера Каралью, Чіара Вуль Бо та Петер Ніджкамп вважають, що в «розумному місті» інвестиції в людський та соціальний капітали, у транспорт та сучасні комунікаційні технології призводять до сталого економічного розвитку та підвищення якості життя місцевих мешканців, чому сприяє виважене управління природними ресурсами за допомогою спільного менеджменту [29]. Тоді як інший підхід, висловлений Рудольфом Гіффінгером та його дослідницькою групою, зазначає, що «розумне місто» є успішним містом, у якому поєднано здібності й діяльність свідомих, рішучих та незалежних громадян [30]. Попри різні підходи до трактування концепту «розумного міста», можна зрозуміти, що основними факторами його діяльності є місцеві жителі, місцева влада, та інші стейкхолдери, які забезпечують діяльність міста. Разом вони за допомогою сучасних інформаційних технологій об'єднуються в загальну систему «розумного міста». Із погляду досліджуваної проблематики система «розумного міста» має бути гнучко прив'язана до задоволення інформаційних потреб обліку й контролю з метою фактографічного забезпечення керованості бюджетів територіальних громад.

Для такого об'єднання різних факторів у концепті «розумного міста» застосовується широкий спектр сучасних інформаційних технологій, які дають можливість розширити мережу передачі даних, збільшити їхню пропускну здатність, що дозволяє місцевій владі зменшити час на збирання, обробку даних і надання послуг мешканцям територіальної громади [31]. Таким чином, «розумне місто» стає складною інформаційною системою, яка з метою обліку й контролю збирає, обробляє та передає інформацію між різними стейкхолдерами для покращення якості суспільних благ у всіх сферах життя міста чи іншої територіальної громади. Таким чином, крім обсягів інформації, швидкості її обробки та комунікації, місцевій владі також потрібні легкість засобів, за допомогою яких усі громадяни відповідної місцевості могли б бути долучені до створення та реалізації концепту «розумного міста». Для здійснення обліку й контролю потрібно спонукати громаду та зробити легкі застосунки, які б давали можливість їх легко опанувати та користуватися кожному членові територіальної громади.

Місцевим органам влади потрібно мати потужні сервери, для яких найдешевше застосування хмарних технологій, та легкий додаток для мобільних телефонів (наприклад, як «Київ цифровий»). Крім того, для формування місцевих

потреб та їх фінансування в місті слід налагодити систему різних датчиків та камер, які б давали можливість фіксувати основні параметри різних систем (заводи, будівлі, постачання та використання енергоресурсів, утилізація й соціальна сфера), що сигналізувало б місцеве управління у різних сферах щодо потреб та планів для фінансування. Крім того, така система надавала б можливість контролювати ключові параметри та загальні фінансові потоки місцевих бюджетів при імplementації системи бухгалтерського обліку у відповідну автоматизовану програму «розумного міста». Приклад спрощеної системи побудови такої програми яка складається з трьох рівнів, подано на Рис. 5.

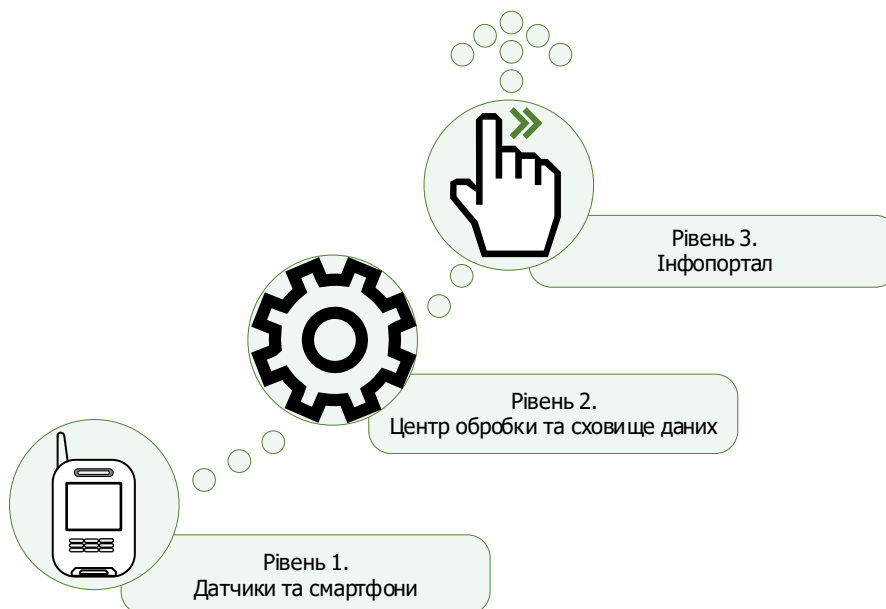

Рис. 5. Схема автоматизації концепту «розумне місто». (Джерело: за даними [31])

Перший рівень складається з об'єктів інфраструктури територіальної громади, які містять різні датчики, що фіксують основні показники ефективності та за допомогою мережі «Інтернет» передаватимуть їх на вищий рівень. На другому рівні забезпечується накопичення даних щодо показників ефективності та їх обробка в спеціальному центрі аналітичної обробки, що дає можливість у подальшому планувати різні потреби в ресурсах і кошти для них. На останньому, третьому рівні містяться різні інтерфейси та додатки, що є доступними для жителів громади й за допомогою яких вони можуть мати діалог із місцевою владою та її виконавчими органами.

Для автоматизації концепту «розумного міста» є основоположною розробка системи показників ефективності, яка має охопити всі сфери місцевого управління територіальною громадою [32]. Кількісна оцінка впливів та результатів відображає цілі місцевого управління, а отже, і місцевих фінансів і в плануванні необхідних ресурсів, і в їх використанні для підтримання життєдіяльності територіальної громади. Ураховуючи значну кількість факторів в автоматизованій системі «розумного міста», роль бухгалтерського обліку та контролю полягає й у реалізації функції інформування та підзвітності, і в забезпеченні комунікативної функції між місцевим самоврядуванням та жителями територіальної громади.

ДИСКУСІЯ

На думку деяких науковців, можливість комунікації органів місцевого самоврядування з жителями територіальних громад та місцевими суб'єктами господарювання є спробою встановити баланс між мораллю та економічною раціональністю [33]. На наше переконання, сучасною еколого-економічною основою самоврядування є природничі засади, що мають бути поширеними й на формування доходної та видаткової складових бюджетів територіальних громад, і на облікове та контрольне забезпечення управління бюджетами. У цій ситуації бухгалтерський облік у бюджетному процесі та бюджетних рішеннях на місцевому рівні стає інструментом, який з одного боку забезпечує контроль та регулювання дій дійових осіб бюджетного процесу, а з іншого боку надає їм відносну свободу вибору щодо власних дій [34], оскільки реалізація функції бухгалтерського обліку у формуванні та виконанні бюджетів територіальних громад дасть можливість вирішити проблеми сталого розвитку, які базуються на природничих засадах, а також підвищити точність, повноту та оперативність обігу інформації в електронній системі, що може суттєво скоротити час ухвалення рішень. Однак у таких складних системах на практиці часто використовуються складні

системи оцінки ефективності (KPI), які мають двояку характеристику, що може призвести до неправильного ухвалення рішення. Це може негативно впливати на ефективність «розумних міст», а отже, і на виконання місцевого бюджету [32; 35]. У такому випадку виникає проблема узгодженості цільових показників та параметрів місцевих бюджетів, які мають бути виваженими й реалістичними. У цьому контексті слід зазначити, що тут має бути також передбачена гнучкість у їх коригуванні протягом фінансового року, оскільки формальні системи на практиці є досить централізованими та негнучкими. Крім того, упровадження таких систем на місцевому рівні передбачатиме необхідність великої кількості кваліфікованих спеціальних фахівців (не тільки з бухгалтерського обліку, фінансів та державного управління, але й IT-спеціалістів), а також дороге обладнання. Усе це потребуватиме великих прямих інвестицій. Також такі системи передбачаються відкритими й такими, які застосовуватимуть хмарні технології, що буде підвищувати ризики кібератак іззовні. Також, як показують реалії російсько-української війни, слід урахувати й енергетичні ризики, пов'язані з пошкодженнями критичної інфраструктури, що може спричинити колапс у функціонуванні систем «розумного міста». Тому для цього слід мати запасні джерела електроенергії та супутникові можливості для виходу у відкриту мережу. Однак варто зауважити, що за цим майбутнє. Тому вітчизняним територіальним громадам потрібно над цими питаннями думати вже сьогодні, оскільки післявоєнна відбудова потребуватиме швидких та радикальних рішень не стільки у сфері бухгалтерського обліку, який є прикладним видом діяльності, скільки в питаннях соціально-економічного розвитку в цілому.

ВИСНОВКИ

В умовах воєнного та повоєнного часу зростає актуальність забезпечення управління територіальними громадами інформацією, необхідною для обґрунтування й ухвалення бюджетних рішень. З огляду на важливість цієї інформації для покращення керованості бюджетного процесу територіальних громад, існує кілька варіантів підвищення якості інформаційного забезпечення бюджетних рішень через опосередкування обліку контролем, аналізом, а також сукупністю контрольо-аналітичних функцій.

Викладені концептуальні підходи до вдосконалення обліку й контролю в управлінні бюджетами територіальних громад спрямовуються на підвищення якості інформаційного забезпечення, релевантного для обґрунтування й ухвалення бюджетних рішень та істотного покращення регулятивних функцій в управлінні бюджетами громад.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

- He, C., Zhou, Y., & Huang, Z. (2016). Fiscal decentralization, political centralization, and land urbanization in China. *Urban Geography*, 37(3), 436-457. <https://doi.org/10.1080/02723638.2015.1063242>.
- Heyland, D. K., Konopad, E., Noseworthy, T. W., Johnston, R., & Gafni, A. (1998). Is It 'Worthwhile' To Continue Treating Patients With a Prolonged Stay (> 14 Days) in the ICU?: An Economic Evaluation. *Chest*, 114(1), 192-198. <https://doi.org/10.1378/chest.114.1.192>.
- Sørensen, B. E., Wu, L., & Yosha, O. (2001). Output fluctuations and fiscal policy: US state and local governments 1978–1994. *European Economic Review*, 45(7), 1271-1310. [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(00\)00104-5](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(00)00104-5).
- Revelli, F. (2002). Testing the tax mimicking versus expenditure spill-over hypotheses using English data. *Applied Economics*, 34(14), 1723-1731.
- Ho, A. T. K. (2011). PBB in American local governments: it's more than a management tool. *Public Administration Review*, 71(3), 391-401. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2011.02359.x>.
- Baicker, K., & Jacobson, M. (2007). Finders keepers: Forfeiture laws, policing incentives, and local budgets. *Journal of Public Economics*, 91(11-12), 2113-2136. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.03.009>.
- Ebdon, C., & Franklin, A. (2004). Searching for a Role for Citizens in the Budget Process. *Public Budgeting & Finance*, 24(1), 32-49. <https://doi.org/10.1111/j.0275-1100.2004.02401002.x>.
- Solé-Ollé, A. (2006). The effects of party competition on budget outcomes: Empirical evidence from local governments in Spain. *Public Choice*, 126(1), 145-176. <https://doi.org/10.1007/s11127-006-2456-9>.
- Ben'ko, I. (2018). Osoblyvosti orhanizatsii obliku v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia [Features of organization of accounting in local authorities]. *Scientific Bulletin of KSU. Series «Economic Sciences»*, 2(29), 146-149.

10. Müller, W., Kuznetsova, A., Khrystoforova, O., Karpachova O., & Sulyma, M. (2021). Accounting and auditing according to international standards as a management function. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(35), 60–68. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v4i35.221787>.
11. Borovyk, P., Rolinsky, O., & Mazur, K. (2015). Vitchniana praktyka ta zarubizhnyi dosvid biudzhetykh vidnosyn na rivni mistsevykh biudzhetyv [Domestic practice and foreign experience of budget relations on the level of local budgets]. *Accounting and Finance*, 67(1), 51-57.
12. Svirko, S., & Samchyk, M. (2017). Biudzhetni oblik v Ukraini: novatsii 21 st. [Public accounting in Ukraine: Innovations in 21st century]. *Problemy teorii ta metodologii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 1(36), 221-246.
13. Kuznetsova, A., & Pelekhay, A. (2020). Problemni aspekty rozvytku mistsevykh biudzhetyv v konteksti zabezpechennia finansovoi samodostatnosti terytorii v Ukraini. *Visnyk SumDU. Seriya Ekonomika*. 2. 29-36. https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2020/2_2020_3_kuznetsova.pdf.
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *Kontsepsiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini* [The concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (09 January 2023).
15. Bezpalko, O. M. (2019). Rol terytorialnykh hromad u zabezpechenni mistsevoho ekonomichnoho rozvytku: teoretychni zasady doslidzhennia [The role of territorial communities in providing local economic development: theoretical principles of the study]. *Economics and Organization of Management*, 33(1), 116-123. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.13>.
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997). *Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini* [About local self-government in Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
17. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Biudzhntnyi kodeks Ukrainy* [Budget Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>.
18. Zelenko, O. (2021). *Biudzhety terytorialnoi hromady: formuvannia, struktura ta vnesennia zmin* [The budget of the territorial community: molding, structure and changes made]. Retrieved from: <https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2021/02/prezentacziya-byudzhety-terytorialnoyi-gromady.pdf>.
19. Ukrainian Association of United Territorial Communities. (2020, November). *Biudzhetni putivnyk posadovykh osib terytorialnoi hromady* [Budget guide of officials of the territorial community]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/681/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B8..pdf>.
20. Slobodyanyuk, N. O., & Konina, M. O. (2016). Problemy formuvannia dokhidnoi chastyny *mistsevykh* biudzhetyv v umovakh finansovoi detsentralizatsii [The problems of local budgets' revenues formation in conditions of financial decentralization]. *Economy and Society*, 2, 611-616.
21. Onyshuk, I. (2022). *Osoblyvosti biudzhethnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu* (onovliuetsia) [Peculiarities of the budget process under martial law (updated)].
22. Vasylevska-Smahliuk, O. (2022). Adaptatsiia kontroliu ta yoho informatsiinoho zabezpechennia do vymoh dotrymannia biudzhethnoi bezpeky [Adaptation of control and its information support to the requirements of compliance with budgetary security]. *Development of the System of Accounting, Analysis, Audit and Taxation in Ukraine: Theory, Methodology, Organization*. Interservice.
23. Vasylevska-Smahliuk, O. (2022). STEM-control-education: kontseptualni zasady kontroliu biudzhethnoi modeli v umovakh viiny ta povoiennoho period [STEM-control-education: conceptual principles of control budget model in the war and post-war period]. *Development Strategy of Ukraine: Financial, Economic and Humanitarian Aspects*. Information and Analytical Agency.
24. Iefimenko, T. (Eds.). (2014). *Bukhhalterskyi oblik i kontrol u konteksti Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy* [Accounting and control in the context of the Budget Code of Ukraine]. Kyiv: State Educational-Scientific Establishment "The Academy of Financial Management".
25. Podolynskyi, S. (2000). *Vybrani pratsi* [Selected works]. Kyiv: KNEU.
26. Rudenko, M. (2015). *Enerhiia prohresu. Vybrani pratsi z ekonomii, filosofii i kosmologii* [The energy of

- progress. Selected works on economics, philosophy and cosmology]. Kyiv: Klio.
27. Kutsyk, P., Shevchuk, V., & Derun, I. (2022). STEM i stanovlennia novitnoi paradyhmy bukhhalterskoho obliku [STEM and establishment of the newest accounting paradigm]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(45), 22–35. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.45.2022.3804>.
 28. Dameri, R. P. (2013). Searching for smart city definition: a comprehensive proposal. *International Journal of computers & technology*, 11(5), 2544–2551.
 29. Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). *Smart Cities in Europe*. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65–82. <https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117>.
 30. Gigginger, J., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Vilanovic, N., & Meijers, E. (2007, October). *Smart cities Ranking of European medium-sized cities*. Retrieved from: http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf.
 31. Wieclaw, L., Pasichnyk, V., Kunanets, N., Duda, O., Matsiuk, O., & Falat, P. (2017, September). Cloud computing technologies in “smart city” projects. In *2017 9th IEEE International Conference on intelligent data acquisition and advanced computing systems: technology and applications (IDAACS)*. Vol. 1, pp. 339–342. IEEE. <https://doi.org/10.1109/IDAACS.2017.8095101>.
 32. Argento, D., Grossi, G., Jääskeläinen, A., Servalli, S., & Suomala, P. (2019). Governmentality and performance for the smart city. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 33(1), 204–232. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-04-2017-2922>.
 33. Lemke, T. (2001). 'The birth of bio-politics': Michel Foucault's lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, 30(2), 190–207.
 34. Miller, P., & Power, M. (2013). Accounting, organizing, and economizing: Connecting accounting research and organization theory. *Academy of Management Annals*, 7(1), 557–605. <https://doi.org/10.5465/19416520.2013.783668>.
 35. Spekle, R. F., & Verbeeten, F. H. (2014). The use of performance measurement systems in the public sector: Effects on performance. *Management Accounting Research*, 25(2), 131–146. <https://doi.org/10.1016/j.mar.2013.07.004>.

Olha Vasylevska-Smaglyuk, Nadiia Hura, Ivan Derun, Volodymyr Shevchuk

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ACCOUNTING AND CONTROL OF THE LOCAL BUDGETS DURING THE WAR AND POST-WAR PERIODS

External threats (Russian-Ukrainian war, climate change on the planet, consequences of the COVID-19 pandemic) and internal factors (lack of funding, inefficient use of funds, inconsistency of powers of the executive power at different levels) lead to unbalanced adoption of budget decisions at the local level in Ukraine. A major role in overcoming such bottlenecks lies in rethinking the functions of accounting and control. The purpose of the article is to find new conceptual approaches that will improve the efficiency of municipalities based on providing the management of the territorial community with complete, accurate and operational data. The authors analyze the publications for 1946–2022 from SCOPUS by computer program VOSviewer, using methods of content analysis and clustering. In addition, the authors use a number of scientific methods: analysis and synthesis, induction and deduction, the system method, analogies, etc. The study deals with a number of problems and solutions implemented by municipalities during wartime, related to local budgets. The influence of natural factors, sustainable development, accounting and control on ensuring the manageability of budgets of territorial communities has been clarified.

The authors propose a new conceptual approach to the organization of the budgetary process of territorial communities, which is based on the concept of STEM. For its practical implementation, it is recommended to apply the smart city concept. The study identifies the main advantages and caveats regarding its implementation in Ukraine. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of improving accounting and control of local budgets.

Keywords: decentralization, local budget, smart city, territorial community, STEM

JEL Classification: H72, H83, M40, M48